

HANS-JOACHIM KRAUS, *Klagelieder* (Threni). Biblischer Kommentar, Altes Testament, in Verbindung mit K. Elliger, K. Gallig, G. Gerleman, F. Horst, A. R. Hulst, H.-J. Kraus, G. von Rad, J. J. Stamm, Th. C. Vriezen, H. Wildberger, H. W. Wolff und W. Zimmerli, herausgegeben von MARTIN NOTH. Band XX. Verlag der Buchhandlung des Erziehungsvereins Neukirchen, Kreis Moers, 1956. 87 bls. Prys by intekening DM 5.85, buite intekening DM 6.50.

Die nuwe, groot kommentaarwerk wat met hierdie behandeling van de Klaagliedere van die hand van Prof. Kraus begin, is 'n evenement op die gebied van Bybelverklaring. Dit skaar hom op volwaardige wyse naas die bekende ouere werke soos die series van Nowack, van Sellin en van Einfeldt in die Duitse en die van die I.C.C. in die Engelse taalgebied. Dit gee grondige tekskritiese werk, uitnemende woord- en versverklaring in historiese setting, literêr-historiese plaasbepaling; maar dit gee daarbo, in onderskeiding van die meeste ouere kommentare, die resultate van die

„formgeschichtliche” ondersoek wat so verhelderend werk op die verstaan van die inhoud en ook veral van die plek van die betrokke Skrifgedeelte in die godsdienstige lewe van Israel; en wat nog groter wins is, dit gaan veelmeer as die meeste vroeëre werke uit die period van literêr- en histories-kritiese arbeid in op die Bybels-teologiese inhoud en die „verkondiging”, die boodskap wat daaruit op ons mense van hierdie tyd afkom. Dit wil volgens die bewoordings van die „Herausgeber”, Prof. Martin Noth, ’n hulpmiddel wees sowel vir die verstaan as vir die praktiese gebruik van die Ou Testament; maar dit nie as ’n middel om ’n gemaklike snelle oriëntering vir haastige liede moontlik te maak nie, maar om tot eie nadenke en eie voortgesette arbeid aan en worsteling met die Skrif op te wek. Ten slotte word gepoog om „reg te laat wedervaar aan die feit dat die Nuwe Testament Jesus Christus as die doel van die handele van God onder die Ou Verbond verkondig”. Dit is wel ’n heel duidelike beginselverklaring en ’n nuwe, verheugende geluid in die wetenskaplike literatuur wat so volop rekening hou met die reg van vrye, kritiese ondersoek en met die resultate daarvan vir die regte verstaan van die Heilige Skrif.

Die gevolgde metode is ook in verskillende opsigte nuut. By elke hoofstuk word eers ’n kort opgawe verskaf van die belangrikste nuwere literatuur dienaangaande; dan onder die opskrif „Text” sowel die vertaling as die tekstkritiese materiaal; daarna onder die rubriek „Form” die „Gattung” of literêre stylsoort waartoe die skrifstuk behoort. Onder „Ort” volg daarop die bespreking van die historiese agtergrond en van die „Sitz im Leben”, dus die verband met die volks- en veral godsdienstige en kultiese lewe waarin die stuk pas en waaruit dit meestal voortgekóm het; onder „Wort” word die vers-vir-vers eksegeese verskaf, wat uiteraard gewoonlik die meeste plek inneem en ook belangrike teologiese begrippe behandel; terwyl die verklaring afsluit met die rubriek „Ziel” waarin die Bybels-teologiese uitsig en aanleg op die Nuwe Testament en veral op sy sentrum, Jesus Christus, gewys word. Of die kenwoorde van die rubrieke heeltemal gelukkig gekies is, kan betwyfel word; verskeie daarvan maak ’n enigsins gewild pregnante indruk en is sonder meer nie direk duidelik nie; so is onder „Text” sowel die vertaling as die tekstkritiek begrepe, onder „Ort” sowel die tydsagtergrond as die plek in die volkslewe; die „Wort” kom tog nie eers by die vers-eksegese nie, maar ook in die vroeëre rubrieke aan die orde, en „Ziel” lyk my ook wel enigsins te swaar teologies belas en ietwat „anspruchsvoll” en oormoedig; ek sou liever van „Uitsig” of iets dergeliks spreek. Maar die indeling self is geheel verantwoord en maak die agtermekaar lees van hierdie kommentaar ’n boeiende saak en spannende gebeurde.

Aan hierdie gerubriseerde eksegetiese behandeling gaan mettertyd

uitvoerige „Inleidings” tot die afsonderlike Bybelboeke vooraf; by die een aflewering beslaande deeltjie oor Klaagliedere is dit direk ingeslote, by die omvangryker boeke word dit eers later na die verskyning van al die betrokke aflewerings gegee.

Die medewerkers aan hierdie veelbelowende reeks is ’n internasionale groep, insover naas uiteraard vernaamlik Duitse outestamentici, ook ’n Sweedse, ’n paar Switserse en twee Nederlandse geleerdes onder hulle voorkom. Die gehele werk is beplan op 116 afleweringe van ongeveer 80 bladsye elk. Hulle sou volgens die aankondiging van 1955 maandeliks verskyn en omstreeks midde 1965 voltooid wees. As mens die data van die arbeidsplan nagaan soos dit in 1955 voorgelê is, dan blyk helaas wel ’n groot agterstand nou reeds ingetree te hê. ’n Paar medewerkers arbeier egter gelukkig met bekwame spoed sonder om daarmee aan die bekwaamheid van hulle werk iets af te doen! Die benaming van die hele serie as „Biblischer Kommentar” is dieselfde as die bekende ouere van Keil en Delitzsch, wat na die gees wel passend is, maar enigszins verwarrend kan werk en by afkorting moeilikheid gee; miskien was „Biblich-theologischer Kommentar” ’n geskikter benaming, al sou daarin die teologiese aspek miskien weer oorbeklemtoon wees.

Die verklaring van die Klaagliedere van die hand van H.-J. Kraus bespreek ons die eerste omdat dit ’n volledige werk is, reeds voorsien van die Inleiding tot die hele boek. Origenes het as eerste afleweringe vantevore die begin van Esegël van die hand van W. Zimmerli verskyn. In die Inleiding word o.a. die metrum van die Klaagliedere bespreek; m.i. tereg sluit Kraus, hoewel hy melding maak van later ingebringte besware en ander opvattinge by Hölcher, Pfeiffer en Mowinckel hom tog hoofsaaklik aan by Budde en Sievers in hul aanname van ’n aksentuierende, vernaamlik drie plus twee klemtone tellende grondvorm van die klaagliedritme. Belangwekkend is die, wat mens wel sou kan noem, ontdekking deur Kraus van die Gattung van die „klag om die verwoeste heiligdom” wat hy met Babilonies-Assiriese voorbeelde adstrueer. Dit lyk my egter juister om te spreek van „klag om die verwoeste heilige stad”, aangesien in hierdie soort klaagliedere die stad van die heiligdom ’n ewe groot rol speel as die heiligdom self. In die bespreking van die voor en teen van die onderstelling van ’n Jeremiaanse outeurskap van Klaagliedere sou dit beter gewees het as die skrywer in plaas van te spreek van „eine Unzahl von Stellen in den Threni, die im Munde des Propheten Jeremia undenkbar sind” die plekke sou genoem het, wat seker nie te veel plaasruimte sou geneem het nie.

Die literatuuropgaaft is gelukkig in chronologiese orde opgebou binne die verskillende rubrieke en nie soos teenswoordig wel gebruik is, in alfabetiese rangskikking nie.

By die druk van die vertalings van die Klaagliedere is die afsonderlike koeplette of strofes nie deur 'n oop reël daartussen-in kenbaar gemaak nie; dit is wel 'n beswaar vir die oorsigtelikheid en die genot van die lees. Die vertaling self kon hier en daar noukeuriger gewees het. Kl. 1:4 sou ek liever met die N.B.G. vertaling weergee: „Juda is ontvolkt door”, of miskien nog juister met die „Bible de Jérusalem” met: „Juda est exilée après” as met Kraus: „Weggeführt ist Juda aus”. Die konjektuur in 1:12 (na Praetorius) lyk my 'n verswakking en ook onnodig; *ló* staan hier vir die vraagvorm *haló* netsoos 3:38 (!), en 'el het hier dieselfde affektiewe betekenis as in Jer. 15:1; dit gee in die vertaling „Gaan dit julle nie ter harte nie”, „Raak dit julle nie” m.i. 'n uitnemende sin. In 1:14 is „durch seine Hand befestigt” wel minder goed as bv. „sie sind durch seine Hand zusammengeschnürt”. In 2:15 is die derde reël in Hebreeus duidelik 'n vraag en te vertale: „Ist dies die Stadt wovon man sagt: die Krone der Schönheit . . . ?” In 3:18 „Geschwunden ist . . . mein Vertrauen auf Jahwe!” is „Vertrauen” ten onregte onmiddelik met „Jahwe” verbind; dan sou die konstruksie eweas in vs. 24 en 26 met *lē* wees i.p.v. met *min*, wat duidelik afhang van 'abad, dus letterlik: „Mein Vertrauen ist verschwunden von Jahwe weg”. In 3:37 is bv. Haller's vertaling „Wer ist 's, der da sprach und es ward, wenn der Herr nicht gebot” beslis beter as die van Kraus. Die bekende vs. 39 verloor met die weergawe: „Was klagt der lebendige Mensch? Er 'überwinde' seinde Sünde!” die pregnante en m.i. beter passende van die teenstelling: „Der Mann (d.h. Wer ein Mann will sein) (klage) über seine Sünde!” In vs. 41 gee die lesing „Lasst uns unser Herz erheben zusammen mit den beiden Händen” m.i. beter sin as: „unser Herz, nicht die Hände”. Ek sien in vs. 59 nie die minste beswaar om die imperatief te behou nie; die indikatief „Recht schaffen” kom hier te vroeg, dit pas eers na vs. 63. Die tekswysiging in 4:7 van *nezîréha* in *naaréa* lyk my onnodig; die eerste woord beteken nie alleen „Nasireërs” nie, maar ook „gewyde, uitgelese, vooraanstaande persone” en pas hier goed as parallel van die *jeqarim* van vs. 2. Maar daar sal altyd verskil van opvatting oor woorde en lesings en tekste bly.

Wel tereg soek die skrywer die „Sitz im Leben” van die Klaagliedere in die kultus, as by openbare rou- en boetedae in die heiligdom gehou (ook die skynbaar so individuele lied, Kl.3); selfs die alfabetiese orde van vier van die gedigte is hiermee nie noodsaaklik in stryd nie (sien bl. 21 en 54). Interessante opmerkinge oor die Bybelse „gedenk”, oor *saddiq* (bl. 28), *tóra* (bl. 40), *bišša'* „vervul” (bl. 42), die „formula revelationis” „Moenie vrees nie!” (bl. 62), die *naḥala* (bl. 83), die „omkeer” (bl. 86) e.d. maak die leser telkens skerp bewus van die eie aard en rykdom van die Outestamentiese woordeskat en voorstellingswêreld, wat ook in die N.T. deurwerk.

Die beste geslaag lyk my die behandeling van die derde Klaaglied

sowel in die uiteensettings oor sy vorm as sy inhoud en besonders oor sy betekenis vir die verstaan van die individuele klagte in Psalms en profetiese stukke, saamgevat in die kursief gedrukte sin: „Das urbildliche Leiden ist im A.T. überindividuell”. Hierdie bladsye 63–65 stel die gebruik van die O.T.deur Jesus Christus in sy lyde in ’n wye openbaringsverband en is baie verhelderend vir die verstaan van O. en N.T. in hul fundamentele eenheid. Die Klaagliederekommentaar van H.-J. Kraus beteken ongetwyfeld ’n verryking van en vordering in die regte Skrifverklaring.

B. GEMSER